

Család volt a nemzet

Október 22, hétfő

Ezen a borús októberi napon, mikor Kerepesről beértem az egyetemre, első utam az ösztöndíjirodába vezetett, mert egy fillér sem volt a zsebemben, és Ágnessel abban maradtunk a tegnapi versenyen, hogy megnézzük a „Selistyei asszonyokat” – mely filmet a Bástyá moziban adták – délután 4-kor. Hosszú könyörgésre volt szükség, hogy októberben kiadják a novemberi ösztöndíjat, de végül sikerült, s mint 140 forint boldog tulajdonosa mentem a meghirdetett nagygyűlésre, délután 2 órakor az aulába.

Attilával a Műegyetem aulájának karzatán helyezkedtünk el. Az aula díszes, márványborítású falai és márvány oszlopai alatt az egyetem egykori rektorainak mellszobrai sorakoztak. Egyiküknek, Sztoczek rektornak a mellszobra, mely a DISZ-iroda előtt áll, két hét múlva majd életmentő szerepet fog játszani az életemben, de most nem tűnik ki a többi közül. Ezekről a rektorokról, mellszobrokról semmit sem tudtam akkor.

Mákor Attila észrevette érdeklődésemet, megjegyezte: – Tudtad, hogy sokan közülük zsidók voltak? – Kisvártatva hozzátette: – Akárcsak Rákosiék meg az ávosok.

Az aulában lehettünk vagy kétezren, de egyikünk sem figyelt igazán oda, hogy mi is történik a pódiumon. Az összegyűlt diákok egymás közti beszélgetéseinek monoton duruzsolása hatotta át a csarnokot, míg a szokásos, szabványos kommunista szónoklatok foszlányai csak úgy elszálltak a fülünk mellett. Ilyen volt minden ilyen gyűlés: ők beszéltek, mi pedig azzal védekeztünk, hogy nem figyeltünk oda.

Alattunk a földszinten, a pódiumon ült a két rektor, Gillemot László és Cholnoky Tibor. Mellettük néhány professzor, az egyetemi párttitkár és a pártfunkcionáriusok, valamint a DISZ helyi vezetősége. Ők, egyforma kék zakóikban, fehér ingükben és vörös nyakkendőjükkel, no meg jól lakott, kövérkés alkatukkal, úgy hatottak, mint valami pingvinsapat. Így is hívtuk őket, ők voltak a „pingvinek”.

A gyűlést maga a DISZ hívta össze abból a célból, hogy az akkor már érzékelhető politikai erjedést meglovagolók s a reformokat követelő diákság élére állva a helyzetet a kezükben tartásák. Így remélték megakadályozni, hogy egy független diákszervezet jöhessen létre. Mióta megalakult Szegeden a MEFESZ, a DISZ egyszerre elkezdett törődni a diákságot foglalkoztató gondokkal. Hirtelen fontosak lettek nekik olyan kérdések, mint a kedvezményes utazási bérletek és olcsóbb tankönyvek ügye, a koszt és a diákszállások minősége. Mi mindehhez nem szóltunk hozzá, csak hagytuk őket beszélni, elvégre a hitelüket már régen eljátszották.

Amíg lent folytak a szónoklatok, én szorgalmasan fényesítettem „arany” gyűrűmet, amit 36 forintért vásároltam, és melynek alumínium családfájában valami réz

beütés is lehetett, mert helyenként szép zöld patina borította. Már-már kezdeti siker koronázta a megnyálazott zsebkendőmmel végzett igyekezetemet, amikor Attila oldalba bökött, és lemutatott a pódiumra, ahol valami tülekedés folyt a mikrofon közelében. Hirtelen csend támadt a teremben, mindenki dermedten figyelte a szokatlan fejleményt, Egyszerre csak egy hangot hallunk: „Szegedről jöttem, beszélni akarok!”

Hihetetlen! Ilyen még nem volt! A levegőben szinte izzik a feszültség. Nem is tudjuk, hogy ki beszél, de azt látjuk, hogy a DISZ-pingvinek egy vékony fiút (jóval később megtudtam, hogy Kiss Tamást) próbálnak eltuszkolni a mikrofon közeléből. A fiú diáknak látszik, s egyre beszél, gesztikulál, de nem halljuk, hogy mit mond, mert a kézkakós DISZ-esek ellökdösték a mikrofontól.

Közben Orbánné, a párttitkár ragadta magához a mikrofont, és dorgálni kezdte a közönséget: – „A maguk feladata a tanulás!” – majd majdnem kiabálva folytatta: – „Mi nem kérünk a szegedi MEFESZ-ből! Nincs szükségünk újabb szegedi gondolatra!” Fogalmam sem volt, mi a baja Szegeddel, a szegedi gondolatról azt sem tudtam, hogy eszik-e vagy isszák. De ez a bátor szegedi gyerek, ez nagyon imponált!

Nem fért a fejembe, hogy mit is akar ez a szegedi diák? Megbolondult? Nem tudja, hogy ilyesmiért kicsaphatják az egyetemről, de akár még börtönbe is kerülhet? Legjobb esetben egy alapos verést biztosan kiosztanak neki az ávón. Hát nem tudja, hogy nekünk nincs beleszólási jogunk semmibe? Nem tudja, hogy a mikrofon azoknak van fenntartva, akiket az elvtársak oda engednek. Még a DISZ-pingvinek is csak azt mondhatják el, amit már előzőleg egyeztettek a pártvezérekkel. De még a kijelölt szónokok sem beszélhetnek bármikor, bármit, nekik is be kell tartani az előre meghatározott sorrendet, s csak elismételhetik a nekik kiosztott szöveget.

Attila megjegyzése saját gondolataimat visszhangozta: – „Te érted, mi történik ott lent?” Időközben bevonultak a terembe a katonai tanszék vezetői, s helyet foglaltak a pódiumon. Az egyetemen egyedül nekik volt fegyverük, és azt állandóan viselték is. Halálos csönd támadt, mindenki a pódiumot nézte. Ám a szegedi diák nem adta föl a harcot. Láttuk, ahogy tovább próbálkozott, hogy az őt visszatartók gyűrűjéből kiszabadulva visszakerüljön a szónoki emelvényre. Én folytattam a gyűrűm fényesítését, de egyszer csak a hallgatóság soraiból bekiáltott valaki:

– Hagyják beszélni!

Meghűlt a vér az ereimben. Ilyenre még nem volt példa, mióta a Vörös Hadsereg „felszabadította” Magyarországot. A merész hang egy hatalmas természetű, szőke ötödéves építészhallgatóé, Danner Jancsié volt. Jancsi fülei vörösek, szája remeg, de nem hátrál – elszántan néz szembe az őt rémülten figyelő kétezer diákkal.

Element az esze – gondoltam.

Közben egy újféle, méltatlankodó moraj formálódik a teremben. Néhány sorral előttünk, az egyik évfolyamtársam, Zsindely Laci bátortalanul tapsolni kezd. És ekkor megtörténik az első csoda: mintha lavina indult volna meg, először négyen-ötven, majd tízével, százával csatlakoztak a futótűzként terjedő tapsvihar-

hoz. A fülsiketítő zajban inkább leolvastam Attila szájáról, mint hallottam azt, hogy:

– „Tapsolj, vagy soha többé nem állok szóba veled!”

Hihetetlen látvány volt. A székeiből felemelkedő közönség tapsorkánjára az emelvényen helyet foglaló pártemberek zavartan és tehetetlenül tanácsalankodtak. Még sohasem láttam őket ilyen elbizonytalanodottnak. Az izgalomtól a hátamon a hideg verejtek, miközben tapsoltam, mint egy megszállott. Az agyamban vadul kergetőztek a gondolatok: Lehetséges mindez? Vagy csak képzelődöm? Tényleg képesek vagyunk nyíltan ellentmondani azoknak, akik eddig mindig csak dirigáltak nekünk? Mégis számít a mi véleményünk? Hát számíthatunk mi is? Lehet fontos az, amit mi gondolunk? Lehet, hogy ezentúl szabadon beszélhetünk? Lehet, hogy ezekkel a gondolataimmal nem is vagyok egyedül?

Felborult a rend, káosz tört ki a teremben. A párttitkárnő a telefonhoz rohant. A pingvinek halálsápadtan toporogtak. A katonai tanszék tisztjei pisztolyaikon tartották kezüket, a DISZ-titkár pedig valamit éppen ordított a mikrofonba. A hangzavarban egyszer csak újra hallom a korábbi hangot, ezúttal már határozottabban és hangosabban:– „A szegedi MEFESZ küldötte vagyok! Engedjenek beszélni!”

Úgy éreztem magam, mint akit hipnotizáltak. Lassan, szinte gondolkodás nélkül emelkedek fel a székeimből, és indulok a hang irányába. Látom, hogy Attila is ugyanezt teszi. Valami ellenállhatatlan belső indíttatástól tettük ezt egy tucatnyian, s indultunk a terem minden pontjáról a hang irányába. Volt valami felemelő s egyben riasztó is ebben a spontán megmozdulásban. Mentünk előre anélkül, hogy tudtuk volna, ki tart velünk. Mindannyian a pódium felé tartottunk, ahol az elszánt, de ugyanakkor riadt pingvinek körülfogva tartották a szegedi MEFESZ-es fiút.

Ahogy közeledtünk, a pingvinek köre egyre ritkult, ahogy nyomultunk a mikrofon irányába, toltunk magunk előtt mindenkit. Mikor kinyúltam az egyik kövér pingvin felé, hogy eltoljam az útból, a felcsúszott kabátujjam alól kivillant a karóráám.

– Szent ég, 3 óra 40 perc, lekésem a randevút, oda a mozielőadás! De aztán, alig öt méterre tőlünk megláttam a mikrofont. Teljes erővel nyomultunk előre. A DISZ-ellenállás csökkent, majd teljesen szétesett, és ekkor Danner Jancsi megmarkolta a mikrofont, szájához emelte: – „Felkérem a szegedi egyetem küldöttjét, hogy jöjjön a mikrofonhoz!”

Hatalmas ováció fogadta a bejelentést. Aztán láttam, ahogy a 190 centiméternél is magasabb Jancsi lehajol, és átadja a mikrofont egy sovány fiatalembernek, akit mi védőgyűrűként vettünk körül. Szemembe könny szökik, mikor ő határozott hangon megkezdi beszédét:

– Diáktársak! Magyarok!

Fényképezőgépek villannak, idegenek rohannak a telefonokhoz, filmesek reflektorai világítják meg a termet. A szegedi mindezzel nem törődik, csak elkezd beszélni: – Megint Lengyelország felől fúj a szabadság szele. A nálunk tanuló lengyel vendégdiákok támogatásunkat kérik. Az orosz csapatok körülfogták Var-

sót, de a lengyel csapatok is körülfojták az oroszokat. Poznan még szabad, de be van kerítve. Lengyelország nekünk is utat mutat, de egyben támogatásunkat is kéri. Nem hagyhatjuk cserben őket! Mi, szegedi egyetemisták elhatároztuk, hogy követjük a lengyelek példáját, és megalakítjuk a független diákszervezetünket, a Magyar Egyetemek és Főiskolák Egyesületeinek Szövetségét, a MEFESZ-t. Csatlakozzatok ti is, alakítsátok meg a saját MEFESZ szervezeteket.

Ekkor egy kicsit belezavarodik a mondókájába, elhallgat, s a csendben, valahol a hátsó sorokban egy leányhang elkezd, egészen halkán, szinte ijedten, énekelni Himnuszt. Először bizonytalanul, majd fokozatosan, egyre erősebben is határozottabban átveszi azt tőle a teremben összegyűlt kétezer ember. Van ebben valami dacos, valami a rendszernek, a hatalomnak ellentmondó gesztus, mert a Himnuszt, ha nem is merték hivatalosan betiltani, de a kommunisták nem szívelték, s ritkán lehetett azt nyilvános alkalmakon énekelni; valahogy összeegyeztethetetlennek tűnt az „Isten” szóval kezdődő ima a kommunista eszmékkel. Így főleg templomban, mise végén énekeltük.

Az aula hatalmas csillárja remeg, és rezegnek az ablakok is, ahogy teli torokból, könnyes szemmel, feszes vigyázással együtt énekeljük nemzeti imánkat. Mire a végéhez érünk, mintha valami csoda történt volna, mert mi, a korábban félős, kiszolgáltatott diákok, szinte újjászülettünk. Olyan volt, mintha valami közös esküt tettünk volna, és ettől valahogy elmúlt a félelem, már nem féltünk, és valahogy fel is szabadultunk.

Délután öt óra lehetett, mikor közfelkiáltással megszavaztuk, hogy a Műegyetemen is megalakul a MEFESZ. A pártemberek és a DISZ-pingvinek még mindig a pódiumon toporogtak; de a mikrofon most már a mi kezünkben van. Most már mi döntünk, hogy ki beszélhet, és nem tagadtuk meg senkitől a szót. A hallgatóság döntötte el, hogy kit kíván meghallgatni. Ha a diákok egyetértettek a szónokkal, megtapsolták, ha nem, kifütyülték. Az első felszólalók még csak a magunk diákgondjaira koncentráltak. Egyikük a nyugati nyelvek oktatását, egy másik a kötelező marxizmus-leninizmus oktatás eltörlését szorgalmazta. Közben persze futótűzként terjedt a városban a gyűlésünknek híre, egyre-másra érkeztek az egyetemek és üzemek küldöttei. Valami csoda folytán, amit máig sem értek, az egész városban híre ment, hogy nálunk valami rendkívüli történik. A felszólalások pedig egyre szenvedélyesebbé, a követelések mind radikálisabbá váltak.

Engem az eufória teljesen hatalmába kerített. Kezdtém hinni, hogy én is számítok, hogy számít a véleményünk, hogy a jövőnk a saját kezünkbe került. Ezekben a percekben a tegnap még cinikus, passzív emberekből cselekvő, hittől is tettvágytól izzó hazafiak lettünk. Úgy éreztem, hogy most már az életnek van értelme, és ezért minden erőmmel szolgálni akartam az ügyet, mely honfitársaimat szabaddá, büszke és boldog polgárokká teszi majd.

Pillanatnyi eufóriámat hirtelen a kétség és félelem váltotta fel. A lelkesedés nem pótolhatja a tapasztalatot, s nekünk nincs tapasztalatunk. Mi lesz, ha valami ostobaságot követünk el? Honnan tudjuk, mi a helyes viselkedés céljaink elérésére? Aztán, mintegy válaszként saját kérdéseimre, meghallom, amint a soron követ-

kező felszólaló bemutatkozik: – Szilágyi József vagyok. A felnőtt esti tagozat hallgatója volt, Nagy Imre köréhez tartozó reformkommunista. Feszült figyelemmel hallgattuk.

Amit csináltok, az nem törvényellenes! A népköztársaság alkotmánya biztosítja a szólásszabadságot és a kormányhoz való felterjesztések benyújtásának jogát. Nemcsak jogotok, kötelességetek is, hogy kinyilvánítsátok gondjaitokat, a kormányzatnak pedig kötelessége, hogy azokra választ adjon.

Szilágyi után Kuczka Péter költő vette át a mikrofont.

– Nem értek egyet a párttitkárokkal. Ma nem a tanulás a legfontosabb dolgok, ma annál is fontosabb feladatotok van. Poznanban sztrájkolnak a munkások, Varsót tankok veszik körül. Ma szolidaritást kell mutatnotok a lengyel dolgozókkal, a munkásokkal, kik mindannyiunkért küzdenek.

A 1848-as 12 pont mintájára próbáltuk összeállítani követeléseinket.

Hét órára járhatott az idő, amikor egy félénk, dadogós diák lépett a mikrofonhoz. Zavartan, alig hallhatóan csak ennyit mondott: – M-m-mi lenne, h-h-a k-k-kimennének az oroszok?

A hatás leírhatatlan volt. Pillanatnyi halálos csönd után az összegyűlt tömeg egy emberként ugrott fel székeiből, és egetverő, véget nem érő ovációval fogadta a javaslatot, Szinte hihetetlen volt, hogy végre valaki ki merte mondani azt, amit mindnyájan gondoltunk. És ekkor, az általános ováció mellett, először még az üdvrivalgással vegyesen, de aztán egyre erősebben, egyre hangosabban, majd már orkánszerűen felharsogott a skandált jelszó: „Ruszkik haza! Ruszkik haza!”

Már több órája ott álltam a mikrofonnál azokkal, akikkel a szegedi fiúnak utat törtünk a pódiumhoz. Tőlünk jobbra tanácsalankodtak a pártfunkcionáriusok és a DISZ-esek, valamint Cholnoky Tibor rektor és mögöttük a katonai tanszék tisztjei. Arcukon döbbenet és megrökönyödés. Most a párttitkár nő lépett a mikrofonhoz, és ominózus hangnemben megfenyegette a résztvevőket. Kijelentette, hogy a gyűlés be van rekesztve, aki nem távozik, az illegális gyülekezésem vesz részt, aminek súlyos következményei lehetnek, beleértve az egyetemről való kitiltást. Ezután fogta magát, és ki is vonult a teremből, nyomában a DISZ-esekkel és a párteberekkel. A sajtó képviselői is velük mentek, kivéve egy vörös hajú fiatal embert, a *Szabad Ifjúság* munkatársát. D. ott maradt velünk, nem félt részt vállalni az illegális gyűlésből.

Legnagyobb meglepetésünkre nem mozdult helyéről a katonai tanszék parancsnoka, Marián István. Ugyancsak ottmaradt Cholnoky Tibor rektor, néhány professzor és a katonai tanszék tanárai. De talán a legmeglepőbb az volt, hogy a kicsapással való fenyegetőzés ellenére diák nem hagyta el a termet.

Most új szónok lépett a mikrofonhoz. Azt javasolta, hogy menjünk a Rádióhoz, és olvassuk be a követeléseinket. Egyik tanársegédünk, Jankovich István felajánlotta, hogy a kis olasz Topolino autójával átviszi a delegációt Pestre. Este 9 óra tájban el is mentek, de hamarosan eredménytelenül vissza is érkeztek. Mint mondták, a Rádió illetékesei csak úgy lettek volna hajlandóak a hírekben leköszölni a pontjainkat, ha kihagyjuk a radikális követeléseket, tehát csak úgy, ha nem em-

lítjük a Szovjetuniót, Lengyelországot, a szabad választásokat, a sajtószabadságot és Nagy Imrét. Mivel a delegáció alkudozásra nem volt felhatalmazva, így inkább visszajöttek.

Közben most már teherautószámra érkeztek a budapesti gyárak küldöttségei, és az aulában a szónoklatok hangvétele egyre tüzesebbé, radikálisabbá vált. Engem este tíz óra körül már nagyon kínozott az éhség, s már a zsebeimben található kenyérmorzsákat majszolgattam. Ennek ellenére eszembe sem jutott otthagyni a gyűlést, mert ezt a lassan eluralkodó és mindent átható forradalmi hangulatot egyszerűen nem lehetett otthagyni. A következő szónok azt ajánlotta, hogy vonuljunk testületileg a Rádióhoz. – A háromtagú delegációunkat elutasították, majd meglátjuk, mit szólnak egy háromezer tagú delegációhoz? – mondta.

Az ováció, ami ezt a javaslatot fogadta, fölöslegessé tett minden további vitát. Kezdtünk szedelődzködni, már indultunk volna kifelé, amikor a katonai tanszék tanárai, akikről eddig megfélelkezünk, most megindultak a mikrofon felé. A mozgás leállt, s minden szem a tanszék vezetőjére, Marián István alezredes felé fordult.

Marián harmincöt év körüli, alacsony, sötét hajú ember volt. Természetesen párttag, ráadásul zsidó is, mint számos magasabb beosztású személy azokban az időkben. Bár kommunista volt, nem a fanatikus, sztálinista fajtából való, inkább a Nagy Imre-féle reformkommunista szárnyhoz tartozott. Erdélyi származása folytán olyan környezetben nőtt fel, ahol a különbség zsidó és nem zsidó között csak a vallásra vonatkozott, az emberek elfogadták és tisztelték egymás vallását, tradícióit, s azoktól függetlenül mindannyian büszkén magyaroknak vallották magukat.

Amikor Marián István a mikrofonhoz lépett, nem tudtuk mire számíthatunk, de abban reménykedtünk, azt szerettük volna, hogy ne „elvtársaknak” szólítson bennünket.

Így kezdte: – Fiaim! Bár a hallgatóság fele nő volt, mégis éreztük, hogy a helyes megszólítást használta, az egyetlen lehetségeset. – A ti életetek ugyanolyan értékes, mint az enyém. Én is ugyanolyan magyar vagyok, mint ti. Minden egyéb szempont másodlagos. De idősebb is vagyok nálatok, és jobban is ismerem a rendszert, melyben élünk. Nem engedhetlek benneteket éjnek idején az ávó karmaiba. Viszont holnap, fényes nappal, hivatalos engedéllyel fogunk felvonulni. Semmi törvénytelenséget nem fogunk elkövetni. S ha jól végezzük a dolgunkat, holnap estére velünk lesz az egész város. Én az első sorban menetek majd veletek.

* * *

Hétfőn, 22-én éjjel még szétvittük a másnapi felvonulás hírét az egyetemekre és gyárakba, majd másnap, október 23-án addig vártunk az egyetem kertjében, a Budafoki úti kapunál az indulással, amíg Piros belügyminiszter délután 14,32-kor végre megadta arra az engedélyt. A felvonulás alatt még hozzáírtunk a 14 ponthoz kettőt (Jankovics István autója tetejét használva íróasztalnak), így született meg a Bem téren felolvasott 16 pont.

Az elkövetkező hét folyamán győzött a forradalom. A Műegyetemen kialakult a munkarend. Danner Jancsi lett az összekötőnk a kormánnyal, míg az én dolgom a fegyveres erővel való kapcsolattartás lett. Megismertem sok kitűnő embert, így a Széna tériek és a Tűzoltó utcaiak vezetőit, a furfangos és vidám székelly sofőrt, Szabó bácsit és a harcosainak minden nap kávéhoz, Auschwitzból hazatántorgott munkásfiút, Angyal Pistát. (A bukás után mindkettőjüket felakasztották Kádár pribékjei.) Megbarátkoztam Marián István parancsnokkal, Kopácsi Sándorral és feleségével (kitől egy kis női pisztoly is kaptam), és éjelenkénti járőrökösünk során sokat beszélgettem Danner Jancsival: tervezgettük a szép magyar jövőt.

Remény duzzasztotta a szíveket, indult az élet. A pesti utcán mosolygós arccal siettek dolgukra az emberek. Az egyik utca sarkán őrizetlen gyűjtőláda, benne nagy halom papírpénz, felette felirat: „Forradalmunk tisztasága megengedi, hogy így gyűjtsünk mártírjaink családjaink.” A 140 forintomból beledobtam 120-at. (A maradék huszasomat november 24-én egy pásztorgyerekeknek adtam oda az osztórák határon. Azért ott, mert addig ugyan idegen ágyakban aludtam, idegenek asztalánál ettem – dehogy idegenek, család volt a nemzet!! –, de tőlem soha, senki pénzt el nem fogadott, elég volt fizetségnek a nemzetőr karszalagom.) A gyűjtőláda melletti bolt polcain érintetlen volt az áru, pedig betört az ablak. Azért volt érintetlen, mert a forradalom tisztaságát sértené, ha valaki lopna! És másnap reggel is érintetlen volt! A sötét leple alatt sem lopott senki... Az utca másik oldalán ételmezt osztott egy falusi gazda. Mindenki tette, amit a szíve diktált, egy szó, mint száz, győztünk! Győztünk a szó sok értelmében, mert nemcsak a rendszert döntöttük meg, hanem az ország felvirágoztatásának lelki talaját is megteremtettük.

Csütörtökön, november elsején engem Marián Pista Kopácsihoz küldött két teherautó diákkal. Az volt a feladatom, hogy vegyem át tőle a Belügyminisztérium kulcsát, és hozzam be a Műegyetemre az ott talált fegyvereket. Persze mi ott nemcsak fegyvereket, hanem finom konyak és pornográf magazinok mellett (életemben először akkor láttam ilyeneket) találtunk kémjelentéseket is, és megtaláltuk Budapest teljes besúgólistáját, címeikkel, fényképekkel és annak megjelölésével, hogy az illetők hová vannak beépülve, kikről jelentenek. Éjfél felé járt az idő, mire az összes fegyvert behordtuk az egyetemre.

* * *

Amikor megérkeztem, hogy jelentést tegyek Marián alezredesnek, a MEFESZ-irodában teljes káoszt találtam. Pista ajtaja csukva volt. Kati sírt. Danner Jancsit sehoh sem láttam. – Mi történt? – kérdeztem Katitól.

– Pista idegösszeroppanást kapott. Feleségét névtelenül felhívta valaki. Azt mondta, hogy Pistát fel fogják akasztani. Az asszony idejött, hogy hazavigye. Szörnyű jelenetet rendezett. Azt sikoltozta, hogy visszajönnék az oroszok, jönnek megint a tankok, hogy ő nem akar megözevgyülni, hogy mi lesz a kicsikkel, ha Pista nem megy haza? Amikor elment, Pista összeomlott. Bezárkózott az

irodájába. Nem veszi fel a telefont. Danner Jancsi és Varga Sándor egy tárgyaláson vannak, Majoross Imre vitte el őket autóval. Félek. A legrosszabbtól tartok.

– Mit tegyünk hát? Mit segítsék?

– Annyit megtehetnél, hogy a Tétényi úti kórházból hozol Pistának valami gyógyszert, nyugtatót vagy idegcsillapítót.

– Gyurka már hazament, így gyalogosan kell mennem. Sietek, ahogyan csak tudok. Sötét éjszaka volt, én meg rettenetesen fáradt. Éjfél már elmúlt. Az utcák sötétek, elhagyatottak, lépteim visszhangoztak a macskaköves utcán. Az a néhány kilométer, amit a kórházig le kellett gyalogolnom, végtelen hosszúnak tűnt. Hajnali egy óra is elmúlt, mire visszaindultam az egyetemre. Úgy vonszoltam magam a Bartók Béla úton, mint egy alvajáró. Lábam sajogtak az ÁVÓ székében megmászott sok emelettől, s az éhségtől az ájulás környékezett. Nem is emlékeztem, hogy mikor ettem utoljára, inni is csak azt a konyakot ittam, amit az ávos tábornok szobájában találtam a pornográf magazinok között. A géppisztoly igencsak nyomta a vállamat, s megroggyant lábaim még annak terhét is nehezen viselték.

Mikor elértem a Gellért térre, egyszer csak lövéseket hallok. Magamhoz tértem. A lövöldözés a pesti oldal, a Szabadság-híd túloldalán lehetett. Most a hídon két autó tűnt fel, amint nagy sebességgel közeledtek a budai oldal felé: elől egy kis szürke autó, mögötte egy nagy fekete. Az első kocsis olyan sebességgel fordult le a hídról balra az egyetem irányába, hogy a kerekei felemelkedtek az úttestről. Ebben a pillanatban felismertem az autót: az egyetemi Skoda volt, négyen ültek benne. A volánnál Majoross Imre, mellette Danner Jancsi. A Skodánk nyomában egy fekete Pobjeda, az ávosok kedvelt gépkocsija. A következő pillanatban újabb lövések dördültek. Világosan láttam a Pobjeda ablakán kihajló alak géppisztolyának torkolattüzét. Meglepett, hogy a tüzelés fülsiketítő hangja mellett a golyók füttyülését is hallottam. Úgy tűnt, mintha a fülem mellett húztak volna el a golyók. Megfagyott bennem a vér, lebénultan néztem az előttem lezajló jelenetet. Mint egy fénykép, úgy rögződött szememben a kép: Imre a volán fölé hajolva, Jancsi egyenesen ül, vállán ott a géppisztoly, még csak le sem vette. A hátsó ülésen levők előrebukva próbálnak fedezéket találni.

A Pobjeda volánjánál egy egyenruhás szőke ávos nő, mellette egy ávos tiszt, a hátsó ülésen egy másik. Mindkét férfi az autó jobb oldali ablakaiból tüzel. A Skoda eléri az egyetem főbejáratát, nyomában a Pobjeda. Néhány másodpercre gyökeret vert a lábam, képtelen voltam mozdulni. Aztán újabb lövöldözést hallok a főbejárat felől, s ekkor teljes erőből futni kezdek abba az irányba. Futás közben átgondolom, hogy mit is kell tennem. Legfontosabb volt a lábam elé nézni, nehogy elessek a sötétben. A főbejárat 2–300 méterre volt, 20–30 másodperc alatt elérhetem. Ösztönösen vettem le vállamról a géppisztolyt, s anélkül, hogy tudtam volna, mit fogok tenni, magam előtt tartva futottam teljes erőmből.

Ahogy a bejáratához érek, a sötétséghez szokott szemem előtt kirajzolódik a felborult Skoda körvonala. A kocsis a jobb oldalán hever. Imre éppen kimászik a ko-

csinak most az ég felé néző bal ajtaján. Jancsi mozdulatlan. A Pobjeda pedig száguld a Petőfi híd felé. Valami folyadék csöpögését és valami nyögést is hallok a Skoda irányából. Odarohanok, de közben egy nagy sebességgel közeledő autó hangjára leszek figyelmes. A Pobjeda volt. Úgy látszik visszafordult a kocsí a Petőfi hídtól, és most újra az egyetem főbejárata felé tartott.

Beugrok az ott álló gesztenyefa vastag törzse mögé, s látom, amint a hirtelen lefékező Pobjedából kiugranak az ávósok, és további sorozatokat adnak le a Skodára.

Géppisztolyaik torkolattüzénél jól látom az arcvonásaikat. Olyan közel voltak, hogy szinte láttam a szemük fehérjét. Fölemelem a géppisztolyomat, a fa törzséhez támasztom és célozok. Amikor meg akarom húzni a ravaszt, nem tudom. Pedig látom, hogy lövik a Skodát, érzem, hogy most meg tudnám menteni Jancsi életét, de egyszerűen képtelen vagyok meghúzni azt az átkozott ravaszt! Ránézek a biztonsági zárra. Ki van kapcsolva, tehát a fegyver használható, a baj bennem van! Nem tudok emberre lőni!

Volt bennem valami, valami gyűlölni való, szörnyű gyengeség, amely lehetlenné tette, hogy a barátomat megvédjem, hogy megállítsam ezeket a bestiákat. Mindez egyetlen, szörnyű pillanat alatt játszódott le. Ez volt az a pillanat, amikor az ember felfedez magában valamit, amire egész életében szégyenkezve gondolt vissza. E pillanat még ma is lelkiismeretfurdalást okoz, és csak álmomban tudom jóvátenni. Olyan álmokban, melyekben férfi módjára viselkedik az ember... Az ilyen álmok után aztán kimerülten és átizzadva ébred, kijózanít a valóság hidegzuhánya: a pillanat, amikor azt a ravaszt meg kellett volna húznom, régen elmúlt, és soha többé nem tér vissza.

Most a gyilkosok engem is észrevesznek, és golyóik jégeső módjára záporoznak, verik a kövezetet a gesztenyefa-fedezékem körül. Ahogy a golyók a macskakövekre csapódnak, kis füstfelhők képződnek fölöttük. A félelem elszorítja a torkomat, agyam bénult. Szinte magamon kívülről figyelem testem mozgását, amint az átrepült a magas vaskerítés felett – csizmástól, géppisztolyostól –, és aztán lebukik a kerítés téglalábazata mögé. Ilyen magasra még talán versenyen sem ugrottam soha. Kilesek a téglafal mögül, s látom, hogy az ávósok most kézigránátokat dobálnak az egyetem bejáratára. Valahányszor kihúzzák a gránát biztosítékát, a gyújtószikra fénye alulról megvilágította arcukat. Gyűlölettől eltorzult vonásaik már nem is emberiek...

Úgy éreztem, hogy a Bécsbe való indulás előtt még el kell búcsúznom Jancsától. Ő az aulában volt kiterítve. Arca kisimult, nyugodt. Ez a magas, szőke, szegedi gyerek jól játszotta a rá kiosztott szerepet. Kék szemei örökre lezárultak. Többé nem fog velem őrjáratra menni, nem fogja többé magyarázni, hogy milyen is kell legyen unokáink társadalma. Az ő szerepének vége, de a drámanak folytatódnia kell. Menyasszonya, Gabi még nem tudta, mi történt. Jobb is, hogy nem látta ilyen állapotban. Huszonhét sebet számoltunk meg a testén. Majoross Imre szerint az ávósok azonnal követni kezdték, amint kilépett a tárgyalásról. Sohasem fogjuk megtudni, hogy megkérte-e Nagy Imrét, hívjon Pestre amerikai vezetőket?

Nekiálltunk, hogy Jancsinak ravatalt készítsünk. November 2-án, pénteken reggel hét óra lehetett, amikor egy hosszú asztalt vittünk be az aulába. Itt, ebben az aulában kezdődött a Forradalom. Itt hallattam először Jancsi hangját, amint követelte, hogy hagyják beszélni a MEFESZ szegedi küldöttét. Azt a percet soha nem fogom elfelejteni. Eszembe jutott a dermedt csend, a bennünk ülő félelem, a DISZ-pingvinek arroganciája, s a magányos kiáltás, amely mindent megváltoztatott, a remegő hang, amely ki merete mondani: „Hagyják beszélni!”

Ahogy vittük a rögtönzött ravatalra, Jancsi közel kétméteres teste már merev volt, de én még mindig nem tudtam, nem akartam elhinni, elfogadni, hogy meghalt. Imre és Gyurka fogták a vállánál, Varga Sándor és én a lábánál. Ahogy vittük, az egyik cipője lecsúszott a lábáról. Megpróbáltam visszatenni, de a láb merev volt, nem tudtam rá visszaerőszakolni. És ekkor valahogy belém döbben a szörnyűség. Most már minden hiába; szembe kell néznem a valósággal, Jancsi teste merev, Jancsi meghalt. Kétségbeesetten próbálkoztam újra és újra, hogy a cipőt visszategyem Jancsi lábára. Valahogy az volt az érzésem, hogy ha ez sikerülne, akkor minden rendbe jönne. Ha vissza tudnám húzni a cipőjét, akkor a teste sem lenne olyan merev, akkor felülne, és elmesélné, hogyan is zajlott a tárgyalás, és elmondaná, hogy van remény, hogy nincs minden veszve. De a láb nem engedett, a cipő nem került a helyére, és az egész ravatalt eltakaró hatalmas nemzetiszínű zászló alatt Jancsi holtan feküdt, lábán egy szakadt zoknival. ☒